

“BAHRA-L-FAVOID” – AN’ANAVIY HADIS TO‘PLAMI SIFATIDA

Sarvar U.Muxammadiyev

Farg’ona Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya:

“Bahra-l-Favoid” asari, Abu Bakr Kalobodiyning islom ilmlari va hadislar haqidagi yirik asaridir. Bu asar hadislarining zohiriy va botiniy ma’nolarini o’rganib, tasavvufiy, axloqiy va falsafiy jihatlarini keng yoritadi. Asar 223 hadisni o’z ichiga oladi, ularning har biri manaviy, ruhiy va tarbiyaviy nuqtai nazarlardan sharhlanadi. Abu Bakr Kalobodiy hadislarining ma’nolarini tushuntirishda o’z uslubiga ega bo‘lib, xalqni qulaylikka yo‘naltirish va sevgining ilohiy mohiyatini tushunishga katta e’tibor qaratadi. Ushbu maqolada Abu Bakr Kalobodiyning “Bahra-l-Favoid” asarining tasavvufiy va axloqiy o‘rni, hadislarini sharhlash uslubi va uning zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda tutgan o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Abu Bakr Kalobodiy, “Bahra-l-Favoid”, hadis, tasavvuf, axloq, zohiriy va botiniy ma’no, ruhiy tarbiya, islom ilmlari, hadislar sharhi, “Bahra-l-favoid al-musamma bi ma’oni-l-axbor”, “Ma’oni-l-asar”, “Ma’oni-l-axbor”, “Miftahu-l-a’oni axbor”, “Ma’oni-l-ahodis bi mustavfi”, “Ma’oni-l-axbor muxtabaviy”.

KIRISH

Abu Bakr Kalobodiyning “Bahra-l-favoid” asarining nomlanishi turlicha ya’ni: “Bahra-l-favoid al-musamma bi ma’oni-l-axbor”, “Ma’oni-l-asar”, “Ma’oni-l-axbor”, “Miftahu-l-a’oni axbor”, “Ma’oni-l-ahodis bi mustavfi”, “Ma’oni-l-axbor muxtabaviy” shakllarda tadqiqotlarda uchraydi. Turk olimi Fuvat Sezgin bu asarni (573 h.) yilda yozilganini ta’kidlaydi. Asarning nusxalari mahalliy va xorijiy fondlarda saqlanadi. Abu Bakr Kalobodiy yashagan davr islom ilmlari rivoji uchun keng imkoniyatlar yaratilgan edi. Shuningdek, adabiyot, tarix, geografiya, matematika va boshqa diniy, dunyoviy ilmlar rivoj topdi. Movarounnahr va Xuroson o‘lkalaridan ko‘plab ulamolar, adiblar, olimlar yetishib chiqdi. Arab allomasi Saolibiy Movarounnahr va Xuroson shaharlarini kezib chiqib bu diyorda ijod etgan 120 dan ortiq shoir, adib haqida xabar bergan¹. Islom dini Movarounnahrda kirib kelganidan boshlab

¹ Саолибий. Ятимату-д-дахр – Қохира : Дарус-сақофа, 1988. – Б. 101-109.

o‘lkada turli diniy ta’limotlar, kalom, hadis, tasavvuf maktablari shakllana boshlagan. Shu bilan birga bu ta’limotlar Movarounnahrda mahalliy diniy, ma’naviy an’analar asosida qayta ishlab chiqilgan, boyitilgan va tartibga solingan. Islom va u bilan bog‘liq ilmlarning ayniqsa, tasavvuf, hadis, kalom milliy madaniyat tarixining turli davrlarida ijtimoiy ongning shakllanishiga va rivojlanishiga sezilarli ta’sir o‘tkazib turgan. Mazkur jarayonga o‘lkadan yetishib chiqqan mutakallim, mutasavvif, faqih, muhaddislar o‘zlarining beqiyos hissalarini qo‘shishgan. Ular orasida Abu Bakr Kalobodiyning xizmati alohida e’tiborga sazovor.

Abu Bakr Kalobodiy hadis rivoyat qilishda o‘z uslubiga ega hamda hadislarning zohiriy va botiniy ma’nolariga alohida e’tibor qaratgan. “Bahr al-favoid” asari uning hadis ilmida ham benazir ekanini ko‘rsatadi. Bu asar manbalarda keltirilishicha, 223 hadisning axloqiy va tasavvufiy sharhini o‘z ichiga olgan. Abu Bakr Kalobodiy mazkur hadislarning botiniy va zohiriy ma’nolarini uyg‘unlashtirishga harakat qilib, ularni ma’naviy, ruhiy, axloqiy, falsafiy, sirriy va tarbiyaviy jihatlarini keng sharhlaydi. Shu bilan birga bu kitobdagi hadislar sahih bo‘lib, davr nuqtai nazaridan ham Imom Buxoriy davriga yaqin va birlamchi manbalar sirasiga kiradi. Abu Bakr Kalobodiy mazkur kitobni dinni qulaylik va basitlik (oddiylik) asoslariga rioya etish kerakligi to‘g‘risidagi hadislarni naql etish bilan boshlaydi: Anasdan rivoyat qilinadi: Payg‘ambar (s.a.v.) buyurdilar” Qulaylashtiring, majburlamang, sukun bering (xalqni birlashtiring), nafrat uyg‘otmang. Abu Bakr Kalobodiy ushbu sahih hadisni sharhlab: Xalqni qulaylikka yo‘naltiring; Insonlarni majburlamang; Ya’ni, insonni insonga muhtoj holga keltirmang; Sukun bering so‘zining ma’nosi: xalqni birlashtiring; nafrat uyg‘otmang deyilganda, insonlar orasida tafriqa (ayriliq)ni keltirib chiqarmang, degan ma’noga to‘g‘ri keladi, – deydi.

Abu Bakr Kalobodiy “Bahr al-favoid” asarini aynan muhabbat² borasidagi hadislarni sharhlashdan boshlaydi.

Payg‘ambar (s.a.v.) aytishdi: “Allohni seving. Chunki sizlar Uning ne’matlaridan bahra olayapsiz. Meni Alloh sizlarni sevishi uchun yaxshi ko‘ring (chunki Muhammad (s.a.v.)ni yaxshi ko‘rganni Alloh ham yaxshi ko‘radi). Meni sevgim uchun oila a’zolarimni seving”³.

Ushbu hadisda bir-biriga bog‘liq bo‘lgan uchta sevgi haqida so‘z bormoqda. Ya’ni, Allohni sevis, Allohning sevgisiga musharraf bo‘lish uchun Uning

² Arab tilida “mahabbat” shaklida yoziladi.

³ Абу Бакр Калободий. Бахра-л-фавоид. Биринчи жилд. 2-саҳифа.

payg‘ambarini sevish va Payg‘ambarning sevgisiga erishish uchun uning oila a‘zolarini sevish. Mazkur hadisni sharhlab Abu Bakr Kalobodiy bu o‘rindagi “seving” so‘zi buyruq ma‘nosida emas, balki Allohning sevgisiga xabar ma‘nosida tushunilishi kerakligini uqtiradi.

Ya‘ni, “Alloh sizlarni sevgani uchun Uni seving va U meni sevgani uchun sizlar ham meni seving, men oilamni yaxshi ko‘rganim uchun sizlar ham ularni yaxshi ko‘ring” deb tushunish kerak. Chunki sevgiga buyurilmaydi. Huddi arablarning: “kenglikda yasha, ajoyibotlarni ko‘rasan” deganidek. Yashashga buyurilmaydi, buyurib bo‘lmaydi.

Yana bu so‘zlarning zohiriy ma‘nosini bilish bilan cheklanilsa to‘g‘ri bo‘lmaydi, deydi. Chunki Allohni ne‘matlar uchun sevdi deyish, sevgining ortida biror tama‘, umid bo‘lishi sevgining yolg‘onligidan dalolat qiladi.

Xoja Muhammad Porso Abu Bakr Kalobodiyga ergashib “Faslu-l-xitob” asarida Allohni do‘st tutish hamma ahli islomga farz. Mana shunga ittifoq qilingan. Alloh buyuradi. “Ularni Alloh sevadigan va ular ham Uni sevadigan”. Rasululloh (s.a.v.): Kishining imoni hamma narsadan Alloh va rasulini ahlu mol va hamma xalqdan yaxshi ko‘rmagunicha durust bo‘lmaydi dedilar. Do‘stlikning ma‘nosi bir yaxshi narsaga va hissiy lazzatga muvofiq keladigan narsaga mayl qilishdir. Buning hammasi hayvonda ham bor. Insonning hayvondan farqi dil basirati qalb ko‘zi bilandir. Kimning aqli va basirati g‘olib bo‘lsa, hayvoniy sifatlardan uzoq bo‘ladi. Unga ilohiyot jamoli va uning ajoyib san‘ati Allohning jamol va jalol sifatlari kashf bo‘ladi. Hamma hissiy lazzatlar uning ko‘ziga haqir past bo‘lib ko‘rinadi. Nazari o‘sha jamolni yaxshiroq tutadi. Birinchi do‘stlikka haqli faqat Allohdir. Har kim boshqani do‘st tutsa, u nodonlikdir. Ammo bir jihati borki, uni Allohga aloqasi borligi jihatidan yaxshi ko‘rsa bo‘ladi. Hech bir mo‘min asl muhabbatdan xoli emas. Lekin farq uch sababdan bo‘ladi. Birinchi sabab dunyoni yaxshi ko‘rish va unga mashg‘ul bo‘lishda har xildir. Boshqa har qanday do‘stlikka nuqson yetadi.

Abu Bakr Kalobodiy “At-ta‘arruf” asarida “Muhabbat – qalbning istagi” – degan fikrni keltirib, uni sharhlaydi. “Sening qalbing, – deb yozadi Abu Bakr Kalobodiy – hech bir takallufsiz Alloh va Unga tegishli narsalarga moyil bo‘lishi. Undan tashqari “Muhabbat – bu mos tushishlik”, ya‘ni Unga itoat qilish va U qaytargan narsalardan qaytish va U hukm qilgan, taqdir qilgan narsalarga rozi bo‘lishdir”.⁴

⁴ Абу Бакр Калободий . Ат-таъарруф. Тарж. Отакул Мавлонкул ўғли ва Мавлуда Отакул кизи. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти – Т.:2002 – 92.6.

Abu Bakr Kalobodiy Abu Abdulloh Nabojiyning “Muhabbat – bu mahubbdan lazzatlanish va Xoliq yo‘lida o‘zini qurbon qilishdir”, – degan fikrini keltirib, uni sharhlar ekan, bunday muhabbatda illat bo‘lmasligi kerakligini alohida shart sifatida qo‘yadi. Mutasavvif: “Sening muhabbatingda hech bir illat qolmasligi va muhabbatingga illat aralashmasligidir”⁵, – deb tushuntiradi.

Mazkur fikrlardan ma‘lum bo‘ladiki, oshiqlik – so‘fiy holatining eng oliy ko‘rinishi, qolgan barcha narsada soxtakorlik, riyo bo‘lishi mumkin, ammo muhabbatda, oshiqlikda bu illat bo‘lmaydi. Abu Bakr Kalobodiy “Bahra-l-favoid” asarida shu yo‘nalishdagi hadislarni sharhlagan. Muhabbat – tasavvufning asosiy ruknlaridan biridir. Shu sababli ham Abu Bakr Kalobodiy o‘z kitobida bu mavzuga alohida to‘xtalib, ilohiy muhabbatni batafsil sharhlashga harakat qiladi. Mutasavvif muhabbatni ikkiga bo‘lib tushuntiradi:

1. “Xos va Om” (ya‘ni xususiy va umumiy muhabbat), yoki iqroriy muhabbat.

2. Vujudiy sevgi, bu sevgi balo yuborish yo‘li bilan bo‘ladi. Bunda sevgi sohibida o‘z nafsiga, xaloyiqqa, sababga, holatga e‘tibor berish bo‘lmaydi, balki u Alloh uchun va Allohdan bo‘lgan narsalar e‘tibori bilan to‘la mashg‘ul bo‘ladi”⁶.

Abu Bakr Kalobodiy “Abul Mug‘is (Xalloy) yonboshlamas ekan, kechalari uxlamay, tun bo‘yi namoz o‘qib chiqar, agar ko‘ziga uyqu kelsa o‘tirib olib, peshonasini tizzasiga qo‘yib bir oz mizg‘ib olar ekan. Kimdir unga: “joningga rahm qilsangchi, desa: “Allohga qasamki, menga meni xursand qiladigan rahmdillik qilinmagan. Eshitmaganmisan, balolarning qattig‘i payg‘ambarlarga, keyin siddiqlarga, keyin esa birin ketin ulug‘ kishilarga keladi”⁷, – deb yozadi.

Abu Bakr Kalobodiy “Muhabbat – bu lazzat, haqiqatda esa kishi lazzatlanmaydi, chunki haqiqat qo‘rquv va hayratlanish ob‘yekti. Insonning Allohga bo‘lgan muhabbati – bu Haqning sirlarini ochish va Unga ta‘zim qilishdir. Inson bunday holatda faqat Haq uchun yaroqli bo‘ladi. Allohning “Seni o‘zim uchun yaratdim – degan so‘ziga binoan”⁸, – deb tushuntiradi.

Tasavvufda bandaning Ilohga muhabbati bilan birga, Ilohning o‘z bandalariga muhabbati ham e‘tiborga olinadi. Bu holat Abu Bakr Kalobodiy nazaridan chetda qolmagan. Mutasavvif “Kimniki Alloh sevgan bo‘lsa, u o‘shaning hayoti, kimki

⁵ O‘sha asar. – B. 92.

⁶Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Тошкент: G‘.G‘улом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 92.

⁷ O‘sha asar. – B.125.

⁸ O‘sha asar. – B. 92.

Allohni sevgan bo'lsa, uning hayoti yo'q. Buning ma'nosi, – deydi Abu Bakr Kalobodiy – o'sha shaxsga o'z hayoti lazzat bermaydi. Chunki oshiq o'zida mahubbdan keladigan barcha yaxshi va yomon narsalardan lazzatlanadi, ya'ni oshiqning hayoti yo'q hisobida, chunki u mahub visolini istaydi va Undan uzilib qolishdan qo'rqadi va shunga o'z hayotini baxsh etadi”⁹.

Muhammad (s.a.v.)ning “Sening bir narsaga bo'lgan muhabbating seni ko'r va soqov qiladi”, – degan hadisi bilan mos kelishligini ta'kidlaydi.¹⁰ Shundan so'ng u yanada yaxshiroq tushunilishi uchun muhabbat to'g'risida yozilgan she'rni keltirib, uni badiiy talqin qiladi:

O'ta kuchli muhabbatga qarshi chiqar kuch yo'qdir.

Asl oshiq o'zini qahrga otilganini ko'rgach,

Va unga mahubbdan balolar yetgach lazzatlanadi.

Agarchi uning balolari oshiqda ko'rlikni ziyoda qilsa-da.¹¹

Hujviriyy esa Abu Bakr Kalobodiydan farqli tarzda “ishq” atamasini alohida ko'rsatadi va uni “muhabbat” atamasidan farqlaydi. Hujviriyy “Avvallari so'fiylar Allohga qaratilgan ishq bo'ladi, lekin Allohda ishq bo'lmaydi, deb hisoblashar edi. Bunday hissiyot sevganidan ajralganlarda bo'ladi. Inson Allohdan ajralgan, biroq Alloh insondan ayriliqda emas, shuning uchun inson Allohga ishq qo'yishi mumkin. Bu istilohni Allohga daxli yo'q”¹², – deb ta'kidlaydi.

Abu Abdulloh Hafif Sheroziy “Allohga ishq kalimasini izofa etishni tark etmoq e'tiqod qilingan ishlardan”, – deb yozgan bo'lsa, Qushayriy esa “Ishq sevgida chegaradan o'tmoqdir. Haq ishq bilan vasflanmas, chunki U haddan oshish sifatiga ega emas”¹³, – deb tushuntiradi.

Abdulqodir Iso ham muhabbat haqida: “Allohning O'z bandasiga bo'lgan muhabbati va bandaning Allohga muhabbatining asosida Allohning: “Alloh ularni sevadi va ular, Uni sevadilar”¹⁴, – degan oyati bor deb aytgan.

⁹ Abu Bakr Kalobodiy At-ta'aruf. Tarj. Otaqul Mavlonqul y'g'li va Mavluda Otaqul qizi. T.: G'.G'ulom nomiдаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 2002. – Б.91.

¹⁰ 127. ص. 1992. بيروت. تعليق عليه أحمد شمس الدين. بيروت. 1992. – Б. 127.

¹¹ Abu Bakr Kalobodiy. At-ta'aruf. Tarj. Otaqul Mavlonqul y'g'li va Mavluda Otaqul qizi. T.: G'.G'ulom nomiдаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкнет: 2002. – Б.93.

¹² Ал-Худжвири. Раскрытие скрытого. М.: Единство, 2004. – С.307.

¹³ O'sha asar – В.37.

¹⁴ Абдулкадыр Иса. Истина суфизма. Ансар. 2004. – С.174.

Demak, Abu Bakr Kalobodiy hadislarni o‘z uslubida sharhlagan. Hadislarning zohiriy va botiniy tomonlarini tasavvufiy tushunchalar bilan ham izohlashga, qur‘on oyatlari bilan mustahkamlashga harakat qilgan.

Odamlar orasida Allohga shak uzra ibodat qiladigani ham borki, unga yaxshilik yetsa, o‘sha sababli xotirjam bo‘lur, agar biror baxtsizlik yetsa, (dindan) yuz o‘girib ketur (Haj, 11-oyat)¹⁵.

Ushbu oyatning tafsirida shunday keltiriladi: “Oyatning nozil bo‘lish sababi – Madina shahri atrofida yashaydigan musulmon a‘robiylar Madinaga hijrat qilib kelishgandan keyin ishlari o‘ngidan kelsa, ya‘ni sog‘lom yursa, chorvasi ko‘paysa, xotini o‘g‘il tug‘sa, ko‘ngli taskin topib jim yurar, bordi-yu, buning aksi bo‘lib, betob bo‘lib qolsa yoki xotini qiz tug‘ib qo‘ysa, dindan yuz o‘girib ketishar edi”¹⁶.

Muallif sharh uchun sevgi ma‘nosidagi yana boshqa hadisni keltiradi:

Ma‘nosi: “Alloh biror bandani yaxshi ko‘rib qolsa, Jabroil farishtaga “Men falonchini yaxshi ko‘rdim, sen ham uni yaxshi ko‘r”, – deb amr qiladi. Jabroil o‘z navbatida osmon ahliga: “Robbingiz falonchini yaxshi ko‘rdi, sizlar ham uni yaxshi ko‘ring”, – deb nido qiladi. Bu nido (osmonlardan o‘tib) yerda ham qabul qilinadi hamda suvga tushadi. Suvdan yaxshi odam ham yomon odam ham ichadi va ularning yaxshisi ham yomoni ham o‘sha odamni yaxshi ko‘rib qoladi. Alloh bandalaridan birortasini yomon ko‘rib qolsa ham xuddi shunday bo‘ladi”.

Muallif Alloh bilan bandalar o‘rtasini, insonlarning o‘zaro o‘rtalarini bog‘lashning yagona yo‘li muhabbat deb sharhlaydi.

Anasdan rivoyat qilinadi. Bir kishi Rosullulloh (s.a.v.) oldilariga kelib: “Yo Rasullulloh (s.a.v.), qiyomat qachon? – deb so‘radi. U zot: “U kun uchun nima tayyorlading (nima hozirlab qo‘yding)?” – dedilar. Haligi kishi: “Alloh va Uning rasulining sevgisini”, – deb javob berdi. Rasululloh: “Sen sevganing bilan bo‘lasan”, – dedilar.

Abu Bakr Kalobodiy qiyomatdagi najotga muhabbatni sabab qilib ko‘rsatishga harakat qiladi va shunga munosib hadisni rivoyat qilgan. Inson oxiratga Allohga bo‘lgan sevgisi bilan borsa u najot topguvchilardan bo‘ladi.

Sharq va G‘arb olimlari tomonidan “Bahr al-favoid” asariga qiziqish bo‘lgan. Uni turli tillarda tadqiq qilib tarjimalarini amalga oshirishgan. Asarning muhim

¹⁵ Куръони карим маъноларининг таржима ва тафсири.// таржима ва изоҳлар муаллифи. Абдулазиз Мансур. – Т.: Мовароуннахр, 2018. – Б. 624.

¹⁶ Абу Бакр Калободий. Бахра-л-фавоид. Биринчи жилд. 2-саҳифа.

tomonlaridan biri Abu Bakr Kalobodiy 100 ga yaqin shayxlardan tinglagan 223 ta axloq va ibodatga bag‘ishlangan hadislarni tasavvufiy sharhlari bilan to‘plam shakliga keltirgan. Ibn Arabiy atrofini devorlar bilan o‘radi va Ko‘nyaviy vositasida yakunlandi, degan fikrlar shunga ishora hisoblandi.

Bahra-l-favoid asarining Misr Arab Respublikasi Iskandariya kutubxonasida (1011/1602.y.) ko‘chirilgan nusxasi, Doru-l-kutuba-l-Misriyya (1348/1929.y.)da ko‘chirilgan nusxasi mavjud bo‘lib, ularning 223 hadisdan 79 tasini Hasan Ismoil, Ahmad Farid Mazidiy o‘rgangan. Bu tadqiqot “Bahra-l-favoida-l-mashhur bi ma’oni-l-axbor” nomi bilan 1999 yilda Bayrutda qayta nashr qilingan. Bahra-l-favoidning nusxalaridan birini Seljuk universitetida Fikrat Karpinar tomonidan 223 hadisdan 100 tasi tadqiq etilgan.

Abu Bakr Kalobodiy asarlarida ushbu hadislardan keng foydalangan. Hadislarning isnodi bilan oyat, hadis sohibi so‘zlari, arab urf-odatlar, zarbulmasal, she‘r va so‘fiyona yondashuvlar, istilohlar bilan izohlangan. Abu Bakr Kalobodiy asarda dinni tasavvuf, aql va naqldan ajratmagan. Ma’lumki, “jarh” va “ta’dil” ilmi hadisga oid ilmlarning asosiy qismlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham hadis ilmi olimlari, ya’ni muhaddislar bu ilmni yaxshi o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan. Jarh va ta’dil o‘zi qanday ilm ularning o‘rganilishiga to‘xtalish maqsadga muvofiq bo‘ladi. “Jarh” va “ta’dil” – ayblash va adolatli sanash, roviylarning adolatli va zabt haqida bahs yuritib, ularning ishonchli yoki ishonchsizligi haqida yakuniy xulosa chiqarib, roviyga tanqidiy yondashish uslubi. Olimlar roviylarning shaxsi va fe‘l atvoriga jiddiy e’tibor qaratib, ular qilgan rivoyatlarni qabul qilish uchun shartlar qo‘yishgan. Umume’tirof etilgan shartlar:

1. Adolat-bunday roviy avvalo musulmon bo‘lishi, aqli joyida va balog‘atga yetgan bo‘lishi hamda fisq ishlardan xoli bo‘lishi shart.

2. Zabt-roviy ishonchli roviylarga muxolif bo‘lmasligi hamda xotirasi yomon va xayoli parishon bo‘lmasligi lozim. Bu sifatlarga ega bo‘lgan roviy ta’dil (adolatli) hisoblanib, uning rivoyati qabul qilinadi. Aks holda roviyning yomon sifatlari aytilib, uning rivoyati qabul qilinmaydi. Jarh va ta’dil musulmon jamoasining foydasi bo‘lgani uchun g‘iybatga kirmaydi¹⁷.

¹⁷ Муратов Д. Надисшунослик атама ва иборалари. – Т.: Фан, 2009. – Б. 7.

Yuqorida Abu Bakr Kalobodiyning ushbu masalalardagi fikrlarini tahlil qilingan edi. Muhaddisning hadis ilmi uning roviylariga qo‘yiladigan shartlar haqidagi fikrlari uning bu ilmlarni mukammal bilishiga shubha qoldirmaydi.

Xulosa qilib aytganda, Movarounnahr ulamolari va mutafakkirlar keng fikrliliklari, ijodiy nuqtai nazarlari bilan dinni ilm darajasiga ko‘tarishdi, diniy ta‘limotni hayot tarziga aylantira olishdi;

Imom Buxoriy “Hadis ilmida sulton” darajasiga yetdi, Imom Moturidiy aqoid ilmida “Hidoyat imomi” deb ulug‘landi, Xoja Abdulxoliq G‘ijduvoni “Xojai jahon” rutbasiga musharraf bo‘ldi;

“Bahra-l-favoid” tadqiqiga qiziqishlar bo‘lib, turgan. Abu Bakr Kalobodiy 100 ga yaqin shayxlardan tinglagan 223 ta axloq va ibodatga bag‘ishlangan hadislarning tasavvufiy sharhlarini an‘anaviy to‘plam shakliga keltirgan va hadis ilmi tarixida chuqur iz qoldirgan;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev ta‘biri bilan aytganda: “Bizning havas qilsa arzigulik buyuk tariximiz bor. Havas qilsa arziydigan ulug‘ ajdodlarimiz bor. Havas qilsa arziydigan beqiyos boyliklarimiz bor. Men ishonaman, nasib etsa, havas qilsa arziydigan buyuk kelajagimiz, buyuk adabiyotimiz va san‘atimiz ham albatta bo‘ladi¹⁸, – degan fikrlariga mos tadqiqot ob‘yekti tahlil etildi;

Imom Hofiz Abu Bakr Muhammad ibn Ibrohim ibn Ya‘qub Kalobodiy Buxoriy ham avlodlar uchun faxrlanishga yetarli bo‘lgan, “Toju-l-islom” nomi bilan ulug‘langan ajdodlardan biri hisoblanadi. Uning qoldirgan merosi dunyoga yangicha nigoh bilan boqishga undaydi, diniy matnlarni turli burchaklardan turli rakurslardan qarab tahlil qilishga chaqiradi;

Abu Bakr Kalobodiyning quyidagi xulosalari hadislar, Qur‘on oyatlaridan keltirgan hikmatli qarashlari ma‘naviy hayot uchun xizmat qilishiga shubha yo‘q: “Insonlarning insonga g‘amxo‘rlik, mehru-shafqat, mehribonlik qiladigan va kishilar qo‘lidagi narsalarga nazar qilmaydigani Haqqa yaqindir”¹⁹.

Demak, mutasavvif qarashida insonning insonga g‘amxo‘rligi birinchi galda odamning o‘z zotiga hurmati va ehtiromi sifatida qaralsa, mehru-shafqatlilik olam va odamni asrashdek ulug‘vor burchni belgilaydi;

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ислам ҳамкорлик ташкилоти Ташки ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутқи. 18.10.2016.й.

¹⁹ Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отакул Мавлонкул ўғли ва Мавлуда Отакул кизи. Тошкент. Ф.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 48.

Alloma “inson hoh olim, hoh johil, yoki arab, yo ajam bo‘lsin o‘zaro mehru shafqatli bo‘lishi lozim”²⁰, – deb hisoblaydi;

U vatanparvar insonlar haqida shunday yozadi: “Bir sayyid tomonidan mamlakat ahliga g‘amxo‘rlik bo‘ldi va o‘sha mamlakat xalqi buni ko‘rib u bizning g‘amxo‘rimiz, deb unga tavakkul qilishdi. Ular o‘sha sayyid ularning muammolarini hal qilgani uchun uni tavakkul qilish darajasiga olib chiqishdi”²¹.

References

1. Саолибий. Ятимату-д-дахр – Қохира : Дарус-сақофа, 1988. – Б. 101-109.
2. Абу Бакр Калободий. Баҳра-л-фавоид. Биринчи жилд. 2-саҳифа.
3. Абу Бакр Калободий . Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти – Т.:2002 – 92.б.
4. Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Тошкент:
5. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 92.
6. Абу Бакр Калободий Ат-таъарруф.Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Т.:
7. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 2002. – Б.91.
التعرف لمذهب أهل التصوف. أبو بكر كالأبادي. تعليق عليه أحمد شمس الدين. بيروت. 1992. ص127.
- 8.
8. Абу Бакр Калободий Ат-таъарруф ли-мазҳаби аҳли-т-тасаввуф. Қайта нашр. Аҳмад Шамсиддин. Бейрут. 1992. – Б. 127.
9. Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.Тошкент: 2002. – Б.93.
10. Ал-Худжвири. Раскрытие скрытого. М.: Единство, 2004. – С.307.
11. Абдулкадыр Иса. Истина суфизма. Ансар. 2004. – С.174.
12. Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири.// таржима ва изоҳлар муаллифи. Абдулазиз Мансур. – Т.: Мовароуннахр, 2018. – Б. 624.
13. Абу Бакр Калободий. Баҳра-л-фавоид. Биринчи жилд. 2-саҳифа.

²⁰ Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Тошкент. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 48.

²¹ Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отақул Мавлонқул ўғли ва Мавлуда Отақул қизи. Тошкент. Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б.84.

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Volume 02. Issue 02. February 2025

14. Муратов Д. Надисшунослик атама ва иборалари. – Т.: Фан, 2009. – Б. 7.

15. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутқи. 18.10.2016.й.

16. Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отакул Мавлонкул ўғли ва Мавлуда Отакул қизи. Тошкент

17. Ғ.Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 48.

18. Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отакул Мавлонкул ўғли ва Мавлуда Отакул қизи. Тошкент.

19. Ғ.Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 48.

20. Абу Бакр Калободий. Ат-таъарруф. Тарж. Отакул Мавлонкул ўғли ва Мавлуда Отакул қизи. Тошкент. Ғ.Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б.84.



**Research Science and
Innovation House**